

теоретико-методологічної бази функціонування суб'єктів господарювання такого типу, розв'язати низку термінологічних проблем сфери інжинірингу, сформувавши уніфіковане підґрунтя для розроблення методичних положень щодо управління такими підприємствами тощо. Перспективи подальших розвідок за проблемою повинні полягати у виокремленні характерних ознак інжинірингових підприємств, що відрізнятимуть цих суб'єктів господарювання від інших, а також розвитку їхньої класифікації.

1. Білоусько В.С. Проблеми трансферу інтелектуального капіталу в системі об'єктів права інтелектуальної власності і нематеріальних активів / В.С. Білоусько, М.І. Беленкова, Т.Ю. Білоусько, В.М. Тимчук // Вісник Центру наукового забезпечення агропромислового виробництва Харківської області: науково-виробничий збірник. – 2011. – Вип. 10. Серія: економіка. – С. 348–361. 2. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с. 3. Лукін С.Ю. Україна на сучасному ринку наукоємної продукції / С.Ю. Лукін, Р.П. Козаченко // Економічний простір: збірник наукових праць. – 2008. – № 11. – С. 29–35. 4. Редкін О.В. Упровадження інжинірингу та девелопменту в інноваційно-інвестиційну модель розвитку й організації діяльності сучасних підприємств / О.В. Редкін, Д.М. Толкачов // Економіка і регіон. – 2009. – № 4 (23). – С. 102–107. 5. Румянцев А.П. Світовий ринок послуг: [навчальний посібник] / А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с. 6. Синиця М.І. Використання соціальних технологій в державному управлінні / М.І. Синиця // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»: збірник наукових праць. – 2011. – № 3. – С. 18–23. 7. Теория и практика инжиниринга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.imperiavkusa.ru/winteq/winteq.php?inc=archive/003_2004_01/art_1#Anchor-31618.

УДК 657.47:550.8

К.І. Кузьмінська

Львівська комерційна академія,
кафедра бухгалтерського обліку

БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ОБЛІК ВИТРАТ ПРОЦЕСУ ГЕОЛОГОРОЗВІДУВАННЯ ІЛЬМЕНІТОВМІСНОЇ РУДИ

© Кузьмінська К.І., 2012

Розглянуто погляди різних вчених щодо бюджетування та обліку виробничих витрат. Досліджено організаційно-методологічні аспекти бюджетування витрат на здійснення геологорозвідувальних робіт як одного з важливих виробничих процесів гірничо-збагачувальних підприємств. Враховуючи специфіку геологорозвідки, запропоновано методику їх обліку.

This article will discuss the views of various scholars on the budgeting and accounting costs. Study of organizational and methodological aspects of budgeting the costs incurred for carrying out exploration as an important production processes of mining and processing enterprises. Given the specificity of exploration, the method of accounting.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах підприємства зацікавлені в підвищенні ефективності господарської діяльності. Це залежить не лише від того, яким є рівень сучасного забезпечення технологічних процесів, а й від того, наскільки результативним є інформаційне забезпечення основних бізнес-процесів, пов'язаних з управлінням виробничою діяльністю. Бюджетування та облік є важливими елементами механізму управління. Вивчення питань організації обліку витрат у контексті ефективного управління гірничо-збагачувальним

підприємством робить дослідження актуальним і таким, що відповідає цілям наукової думки та потребам практики.

Гірничо-збагачувальні роботи – це комплекс окремих технологічних процесів, які є взаємопов'язаними та взаємозалежними, проте витрати на їх здійснення мають різне економічне значення та по-різному відображаються в системі обліку. Тому детальніше розглянемо особливості обліку та бюджетування витрат процесу геологорозвідування.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Сутність і методи бюджетування як функції управління, так і обліку, а також як компоненти управлінського обліку розглянуто у працях І. О. Бланка, А. А. Васильєва, С. Ф. Голова, Л. В. Нападівської, О. А. Орлова, В.Ф. Палія, В.В. Патрова, Я.В. Соколова, Дж. Фостера, Ч.Т. Хорнгрена, А. Д. Шеремета та інших вчених [1–6, 10–12]. Варто зауважити, що на гірничо-збагачувальних підприємствах приділяють недостатню увагу бюджетуванню та обліку витрат геологорозвідувальних робіт, аналізу їх відхилень від затверджених норм, хоча у промислово розвинених країнах планування витрат і факторний аналіз фактичних відхилень є основними інструментами зниження витрат.

Метою дослідження є розроблення теоретичних і практичних рекомендацій щодо удосконалення методики бюджетування та обліку витрат процесу геологорозвідування ільменітовмісної руди.

Виклад основного матеріалу. Одним із елементів системи управління діяльністю підприємства є підсистема бюджетування. Під бюджетуванням розуміють складання бюджету (плану) діяльності підприємства загалом та для його структурних підрозділів. Основними завданнями цієї підсистеми є: здійснення прогнозу фінансової діяльності, порівняльний аналіз фактичних та планових показників, оцінка виявлених відхилень. Тобто бюджетування, з одного боку, є елементом планування господарської діяльності, а з іншого – інструментом корпоративного управління підприємством. У цьому процесі важлива роль відводиться підсистемі обліку, яка дає можливість формувати необхідну інформацію про витрати звітного та минулих періодів, надає інформацію, потрібну для ретроспективного аналізу, та може регламентувати порядок складання бюджетів.

Процес геологорозвідування передуює видобуванню запасів руди. Його основними завданнями є виявлення покладів корисних копалин. Геологорозвідувальні роботи складаються з трьох основних стадій – попередньої, детальної та експлуатаційної – які проводять послідовно з метою детальнішого вивчення родовища та уточнення отриманих результатів. Суттєвим елементом процесу геологорозвідування є виконання маркшейдерських робіт. Маркшейдерські роботи здійснюються не лише під час геологорозвідування, але й на всіх стадіях гірничого виробництва [6]. Геологорозвідувальні роботи можуть проводити гірничодобувні підприємства власними силами (якщо є окремий структурний підрозділ геологорозвідування на підприємстві) і сторонні геологорозвідувальні організації. На підприємствах, що займаються видобутком ільменітовмісних руд, економічно доцільним є виділення окремого структурного підрозділу, який буде одним із центрів формування витрат, а відповідно і центром відповідальності. Цей вид робіт на гірничо-збагачувальних комбінатах переважно зараховують до гірничопідготовчих робіт.

Система обліку геологорозвідувальних робіт охоплює первинний облік, групування та систематизацію інформації про витрати, а також визначення вартості наданих послуг. Його можна вести у будь-якій деталізації. Доцільно в первинних документах передбачити достатню кількість ознак для групування інформації. Класифікація витрат для підприємства є дуже важливим елементом ефективного управління. Адже розподіл витрат за окремими ознаками дає можливість виявити внутрішні резерви, підвищити рентабельність, зменшити витрати за одним видом продукції і збільшити за іншим (прибутковішим) тощо. Для підготовки бюджетів та визначення вартості послуги в системі обліку витрат процесу геологорозвідки слід групувати за такими ознаками:

– витрати на оплату праці – до складу статті входить основна та додаткова заробітна плата працівникам виробництва, а також інші виплати (премії, надбавки, допомоги тощо) геологам;

- відрахування на соціальні заходи – містять нарахований та утриманий із заробітної плати працівників єдиний соціальний внесок;
- матеріали – відносять вартість використаних на виконання геологорозвідувальних робіт матеріалів, палива, пари, води, глини, електроенергії, стиснутого повітря як власного, так й іншого виробництва;
- амортизація обладнання, яке використовують під час геологорозвідувальних робіт;
- вартість малоцінних оборотних швидкозношуваних предметів – стаття включає витрати на погашення вартості переданих в експлуатацію для безпосереднього використання в процесі геологорозвідувальних робіт польового спорядження, інструментів і виробничого інвентарю, що не відносяться до основних фондів;
- знос малоцінних необоротних матеріальних активів – до статті зараховують витрати на погашення вартості переданих в експлуатацію необоротних активів (наприклад змінне обладнання, бурова сталь);
- послуги допоміжних виробництв та сторонніх організацій – вартість усіх видів ремонту основних засобів, інвентарю, спорядження, утримання засобів вимірювання тощо;
- інші витрати – витрати на виплату польового забезпечення; витрати на відшкодування землекористувачам збитків, заподіяних вилученням або тимчасовим використанням земельних ділянок для проведення геологорозвідувальних робіт, тощо;
- загальновиробничі витрати – витрати на охорону праці, техніку безпеки тощо.

Планову собівартість геологорозвідувальних робіт, що виконують власними силами підприємства, визначають за статтями витрат, розробляючи планову калькуляцію геологорозвідувальних робіт на підставі фізичних обсягів та вартості, зазначеної у проектно-кошторисній документації. Під час здійснення розрахунків зміни витрат на виробництво враховують конкретні фактори впливу:

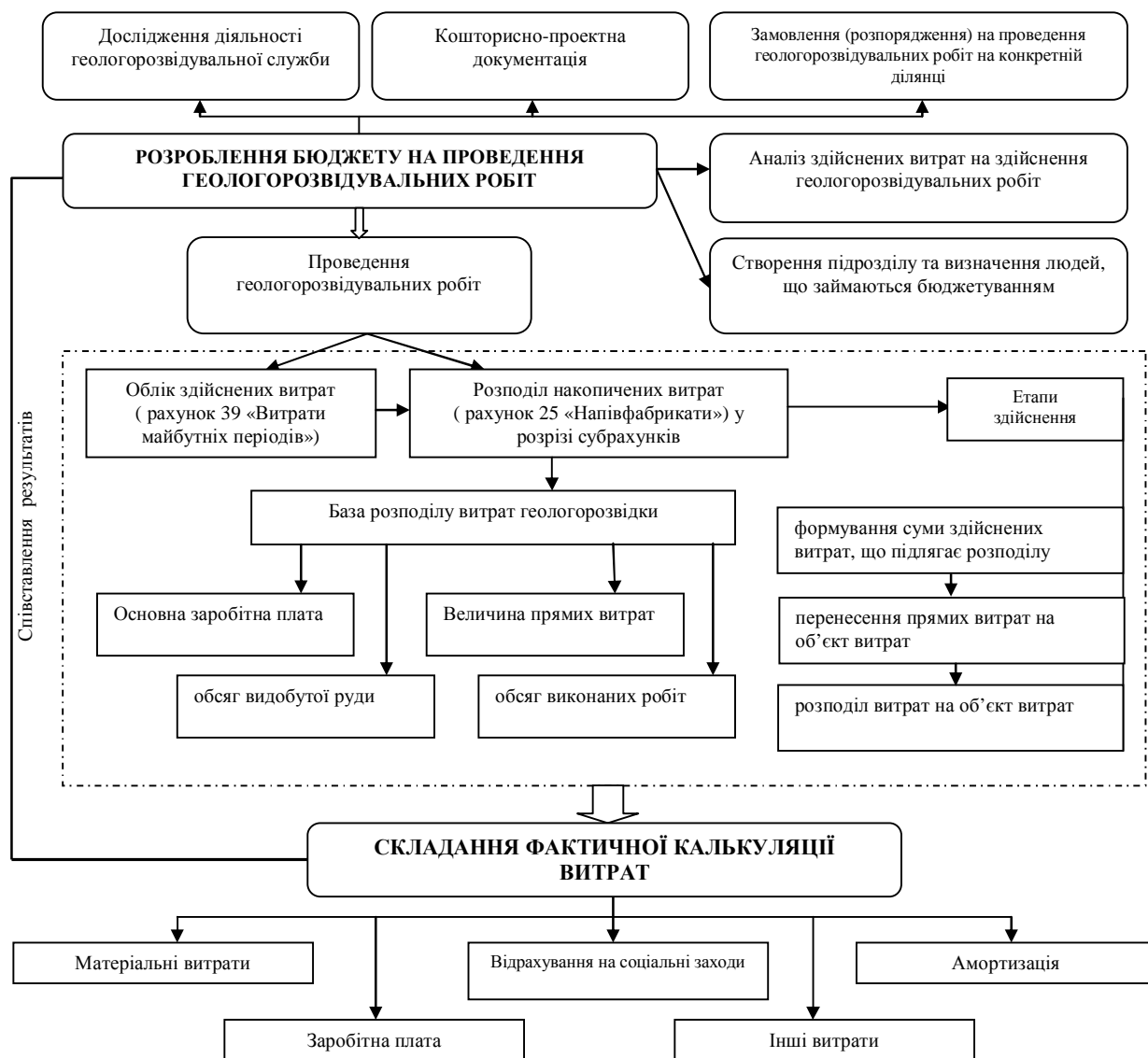
- підвищення технічного рівня, механізація та автоматизація виробництва;
- впровадження прогресивних ресурсощадних технологій виробництва;
- раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів;
- поліпшення використання основних виробничих фондів, зменшення амортизаційних відрахувань;
- удосконалення організаційної структури геологічних служб;
- вплив структурних зрушень, пов'язаних зі змінами номенклатури геологорозвідувальних робіт, їх напрямів;
- зміна обсягів геологорозвідувальних робіт;
- базовий рівень витрат (у разі відсутності – використовують проектно-кошторисні нормативи) [7].

Зазначимо, що розробленню бюджетів передують всебічний аналіз виробничо-господарської діяльності за попередні періоди. Особливу увагу необхідно звернути на визначення величини та причин виникнення витрат, зумовлених організацією виробничого процесу: наднормативних витрат матеріалів, електроенергії, палива, доплат працівникам за відхилення від нормальних умов праці та понаднормову роботу тощо. Бюджет на проведення геологорозвідувальних робіт можуть розробляти загалом на роботи або на об'єкти. Обліковий аспект бюджетування являє собою інструмент доведення до виконавців мети управління та відображення кількісного плану дій у грошовій оцінці. Зокрема, для його складання використовують метод розрахунку зміни рівня витрат за факторами. Необхідно враховувати технологічні та організаційні умови діяльності досліджуваних підрозділів (організацій).

На підприємствах досліджуваної галузі собівартість геологорозвідувальних та маркшейдерських робіт можна визначати загалом по підприємству або за кожним об'єктом окремо. У кінці звітного періоду здійснюють розподіл витрат на собівартість видобутої руди в тому родовищі, де виконували такі роботи. Тому в побудові ефективної системи обліку витрат геологорозвідки важливу роль відіграє вирішення питання їх розподілу між центрами (об'єктами) витрат. Як центр витрат можна виділити кар'єри (шахти). Наступним аспектом є здійснення економічної харак-

теристики витрат та виявлення і накопичення тих витрат, які за суттю можна віднести до конкретного об'єкта за прямою ознакою. Отримавши цю інформацію, здійснюють вибір науково обґрунтованої бази розподілу непрямих витрат діяльності досліджуваного підприємства.

Зауважимо, що велика кількість баз розподілу цих витрат зумовлена особливостями діяльності гірничо-збагачувальних підприємств. Зокрема, розподіляти витрат на здійснення геологорозвідувальних робіт можна відносно заробітної плати працівників основного виробництва, пропорційно до прямих витрат, відповідно до об'єму видобутої гірської маси або виконаних обсягів робіт. Ми вважаємо, що, розподіляючи витрати відносно об'єму видобутої ільменітовмісної руди, можна найточніше розрахувати собівартість кожного з підрозділів (кар'єрів) конкретного підприємства.

Модель процесу розроблення бюджету геологорозвідувальних робіт та відображення фактичних витрат в обліку

На думку В. Ф. Паля, облік виробничих витрат повинен бути результатом аналітичного обліку, що готує накопичену інформацію для калькулювання собівартості. При цьому об'єднання обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції підприємства – це не що інше, як виробничий облік [8]. Ефективна організація аналітичного обліку, виокремлення аналітичних позицій є одним з головних завдань бухгалтерського обліку витрат гірничо-збагачувальних підприємств. Відзначимо, що фактичні витрати матеріалів на проведення геологорозвідувальних

робіт за об'єктами обліку відображають в облікових регістрах на підставі матеріальних звітів у межах чинних норм витрачання матеріальних ресурсів. Особливістю їх відображення є те, що інформацію про виробничі витрати на здійснення геологорозвідувальних та маркшейдерських робіт формують на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», відкривши до нього відповідні субрахунки. Так, під витратами майбутніх періодів розуміють витрати, сплачені в звітному і попередніх періодах, що підлягають включенню до собівартості продукції в наступних звітних періодах [9, с. 201]. Потрібно чітко розмежувати витрати, що здійснені у поточному звітному періоді, але відносяться до майбутніх періодів. Їх потрібно виділити із складу витрат цього звітного періоду та показати у складі оборотних засобів – витрат майбутніх періодів [10, с. 91].

На підприємствах, що займаються видобутком ільменітовмісної руди, на всіх стадіях здійснення геологорозвідувальних робіт доцільно застосовувати рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів». Витрати на здійснення таких робіт підлягають розподілу та віднесенню на собівартість конкретних об'єктів (кар'єр 1, кар'єр 2 і т. д.). Витрати на проведення геологорозвідувальних робіт включають до їх собівартості у тому звітному періоді, у якому вони здійснені, незалежно від часу їх оплати.

З метою визначення виробничої собівартості геологорозвідувальних робіт, складання бюджету та відображення в обліку витрат геологорозвідувальної служби пропонуємо облікову модель процесу розробки бюджету витрат геологорозвідувальної служби та їх обліку (див. рисунок).

Висновок. Отже, важливим етапом формування дієвої системи управління підприємством є розроблення та запровадження системи бюджетування загалом та за його структурними підрозділами. Так, для запровадження бюджетування геологорозвідувальної служби гірничо-збагачувальних підприємств доцільно:

- під час розроблення бюджету витрат геологорозвідувальної служби враховувати специфіку організації її діяльності, технології проведення досліджень, галузеві особливості;
- необхідно забезпечити комплексний та систематичний аналіз фінансово-господарської діяльності як передумови якісного бюджетування, а у разі виникнення відхилень вчасно приймати управлінські рішення;
- визначити інформаційні потреби зовнішніх та внутрішніх користувачів;
- для підвищення ефективності управління господарською діяльністю підприємства потрібно враховувати елементи моделі розроблення бюджету геологорозвідувальних робіт та відображення фактичних витрат в обліку, що запропоновані на рисунку;
- для відображення в обліку витрат на здійснення геологорозвідувальних робіт їх доцільно обліковувати на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів»;
- спрямувати подальші дослідження на розроблення методичних підходів організації облікового процесу, що є інформаційним джерелом аналізу і контролю витрат виробництва і використовуються для визначення стратегії діяльності гірничо-збагачувального підприємства за кожним етапом виробничого процесу.

1. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. *Бухгалтерский учет: управленческий аспект: пер. с англ.* / Под. ред. Я.В.Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 416 с. 2. Орлов О.О. *Планування діяльності промислового підприємства: підручн.* – К.: Скарби, 2002. – 336 с. 3. Нападовська Л.В. *Управлінський облік: [підручник] / [М-во освіти і науки України, Київ. нац. торг.-екон. ун-т], 2010.* 4. *Управленческий учет: [учеб. пособ.] \ [Общ. ред. А.Д. Шеремета] — 2-е изд., испр. — М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. — 512 с.* 5. Шнайхер Е. Д., Салихов В. А. *Геологоразведочные работы и геолого-экономическая оценка месторождений полезных ископаемых: [учебн. пособ.] / [СибГИУ]. — Новокузнецк, 2002. — 311 с.* 6. *Мала гірнича енциклопедія. — В 3-х т. / за ред. В.С. Білецького. — Донецьк: Донбас, 2004. / [електронний ресурс] //http://uk.wikipedia.org* 7. *Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження положення про особливості планування, обліку та калькулювання собівартості геологорозвідувальних робіт” від 22 лютого 1999 р. № 244 (втратила чинність)* 8. Палий В.Ф. *Управленческий учет издержек и доходов с элементами финансового*

учета // [електронний ресурс] / <http://www.cfin.ru/ias/manacc/reporting.shtml>. 9. Бухгалтерський управлінський облік: [підруч. для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / [Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М., Чижевська Л.В.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2002. – 480 с. 10. Соколов Я.В. Расходы будущих отчётных периодов: форма и содержание / Я.В. Соколов, В.В. Патров // Бухгалтерский учёт . – 1998. – № 8. – С. 91–93.

УДК 338. 242: 658.14

О.А. Ліпич

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту та міжнародного підприємництва

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

© Ліпич О.А., 2012

Розглянуто стратегічне планування інтелектуального капіталу підприємства на основі процесу його формування і формалізації. Розкрито зміст та охарактеризовано елементний склад його етапів.

Considered strategic planning of the intellectual capital enterprise its based of the process formation and formalization intellectual capital enterprise. Content and characterized elemental composition of its stages.

Постановка проблеми. Транзитивна економіка України зумовлює необхідність посилення стратегічного напрямку діяльності підприємств. В умовах ринкових економічних відносин стратегічний розвиток підприємства може бути успішним і ефективним лише на засадах концепції управління інтелектуальним капіталом підприємства. Планування інтелектуального капіталу підприємства – раціональний важіль, який дає змогу максимально ефективно управляти інтелектуальними ресурсами, продуктами, а також процесами інтелектуальної діяльності на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми стратегічного планування діяльності підприємств розглянуто у працях вчених – І. Ансоффа [1], Б. Альстренда [11], Дж. Лемпела [11], Г. Мінцберга [11], О.Є. Кузьміна [9]. Дослідженню аспектів формування, розвитку і реалізації інтелектуального капіталу як цілісної концепції присвятили свої праці закордонні вчені Е. Брукінг [2], Т. Стюарт [13], В.А. Дресвянников [5], С. М. Климов [7], А.Н. Козирев [8], Л. І. Лукичева [10]. Серед українських вчених-економістів проблеми висвітлювали О. Бутнік-Сіверський [3], В. Геєць [4], О. Кендюхов [6], А. Чухно [14] та інші. Недостатньо науково дослідженими та обґрунтованими є етапи стратегічного планування інтелектуального капіталу підприємства. Дискусійним є зміст процесу стратегічного планування інтелектуального капіталу підприємства (його складових етапів, їх послідовності та пріоритетності).

Метою дослідження є формування етапів стратегічного планування інтелектуального капіталу підприємства на основі процесу його формування і формалізації.

Основні результати дослідження. Планування інтелектуального капіталу на основі процесу його формування і формалізації передбачає низку етапів, послідовність виконання яких допускає безліч інтерпретацій внаслідок складності, нетиповості багатofакторного впливу як на організацію, так і безпосередньо на об’єкт управління (див. рис. 1).

Першим етапом стратегічного планування є вибір концептуального підходу до побудови системи управління інтелектуальним капіталом на промисловому підприємстві як основи прийняття стратегій.